

Nicolaus Petraeus

**DISPUTATIO PUBLICA || COMPLECTENS PERSPI=||cuam librorum 10. Ethicorum
Ni-||comachéorum Aristotelis Synopsin:|| In quâ rerum praecipuarum, singulis li-
||bris et capitibus ... || contentarum, nu-||cleus proponitur:|| Quam || ... In
celeberrimâ Academiâ Rostochiensi:|| Praeside || M. NICOLAO PETRAEO,||
Exercitii gratiâ defendere conabitur || HENRICUS BIESENTHALIUS ||
Megapolitanus.|| ... 24. Julii,|| ... ||**

Rostock: Möllemann, Stephan, 1596

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn1695805194>

Druck Freier Zugang

W.
P. Petrus.
R. U. phil. 1596/3

DISPUTATIO PUBLICA

COMPLECTENS PERSPI-

cuam librorum 10. Ethicorum Ni-
comacheorum Aristotelis *Συνοψιν* :

*In quâ rerum præcipuarum, singulis li-
bris & capitibus (quæ ubiq; adnota-
tata sunt) contentarum, nu-
cleus proponitur:*

Quam

Gubernante DEO OPT. MAX.

In celeberrimâ Academiâ Rostochienfi:

Preside

M. NICOLAO PETRÆO,

Exercitii gratiâ defendere conabitur

HENRICUS BIESENTHALIUS

Megapolitanus.

In auditorio magno, 24. Julii,
horâ VI. matutinâ.

Rostochii Typis Stephani Myliandri
Anno 1615 IVC.

1596

*Revisum et
correctum vno D.
D. Henr. Bae,
meistero.*

CLARISSIMO ET CONSULTISSIMO:
Amplissimis & Prudentissimis viris:

DN. JOHANNI ALBINO J. U. Docto-
ri, & Academiae Rostochianae Professori
eximio.

DN. CHRISTIANO SCHULTETO,
& DN. JOHANNI BUSSIO: Politiae
Parchimensis Senatoribus dignissimis.

Nec non Ornatissimo Juveni

DN. HENRICO BOSSOVIO Patrio
Parchimensi:

Dominis, assensibus, patronis, ac amicis unice
colendis. S. D.

uam praeclarum sit, viri Clarissimi & Prudentissi-
mi, nec non HENRICE ornatissime, hominem,
non otio sed negotio delectantem, inq. rerum optima-
rum contemplatione, assidue versantem, herbarum,
lapidum, metallorum, pharmacorum &c. naturam & vires cogni-
ta habere, ac inde ad salutem hominum emolumentum nonnihil adfer-
re, nemo sanus non videt: quod si ομολογῶμεν; quid, quaeso, prae-
clarum, quid pulchrius, & laudabilius, quam se ipsum (omnium
factu difficilimum) novisse? quam suam naturam, suis actibus, ele-
ctionibus, imò virtutibus & vitiis probe animadvertis, quid sibi
conveniat, quid repugnet, quid adsit, quid desit, perspicere; indeq. ad
morum rectam gubernationem, & vitam secundum rationis dicta-
men, seu ipsum τὴν ἀγαθὴν ritè informandam pervenire: neq. hoc
tantum, sed etiam, cum ὅσος sit homo πολιτικός, ad civilem com-
munionem & convictum natus, perdiscere quomodo ut vir bonus
cum aliis tam publice quam private conversari, & humanae so-
cietatis

cietatis vinculum in iustitiâ & aequitate firmatum; debeat con-
servare?

Hoc autem ex nullâ magis disciplinâ cognoscimus, quàm Ethicâ,
morum & disciplinæ magistrâ, quæ, Senecâ teste, animum format
& fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda & omittenda
demonstrat; quæ inter reliquas Philosophiæ partes, velut inter
metalla aurum, inter lapides gemma, inter ignes Luna minores,
elucet. Præ aliis igitur hæc nobis, cum talia ac tanta, nullis vel
Cræsi etiam divitiis æstimanda, suppeditet bona, ambabus ulnis
amplexanda est: nec leviter tantum, & velut in transcurso li-
bando, sed in præcordia potius ima demittenda; ne canis instar
Æsopici pro re ipsâ umbram rei affectemus, nec oratione aut
scripto solum nostri profectus experimentum capiamus, sed animi
firmitate & cupiditatum diminutione, verba rebus probantes.
Facessat ergo per-versa illorum opinio, qui satis esse autumant, ver-
bis solum ac nomine Philosophiam sibi vendicare, sine ullâ virtuti-
actione: facessat absinthium illud doctrinarum, quod nullam par-
tem minus ad Philosophiam facere contendit, quàm quæ ad mores;
cum ea præcipua sit, & verius sola: facere enim, non dicere Phi-
losophia docet. Quod videns ἀνδρῶν τοὺς πόδας & ἀνὰ τὸν Socrates,
primus (antiquiores enim, ut Parmenides, Melissus, Anaxago-
ras, &c. in naturâ rerum excutiendâ toti) animum ad morum
doctrinam, & vitam rectè instituendam serio appulit, & à Phy-
sicorum occultis & involutis subtilitatum labyrinthis homines avo-
catos, ad Ethicam disciplinam traduxit: post quem, & Platonem,
qui multa & magna quoq; in hoc genere præstitit, Aristoteles tandem
præceptorû vestigiis observatis, perfectâ quædam & magis limata de
morbis ad posteritatem transmissurus, præter Eudemiam, & magna
Moralia, absolutissimum & certo ac optimo sibi correspondens ordine
opus Ethicum, pro admirandâ ingenii sublimitate & iudicii dexte-
ritate, ad Nicomachum filium elucubravit, ac decem libris absol-
vit: quos cum ornatisimè atq; doctissimè vir M. Nicolaus Pe-
traus, certis disputationibus comprehensos, in privato collegio dif-
ferendiendos

curiendos proposuisset, eosdemq; per generalem & dilucidam sub-
tili seu perspicuam delineationem, in unicam disputationem con-
tractos, publicè propositurus esset examinandos, mihi id negotii de-
dit, ut illorum defensionem in me susceperem. Negotium sanè viri-
bus meis impar, ingenioq; meo longè superius; haud inficior: non
tamen decrectandum, ob rei tum honestatem, tum insignem utilita-
tem, tum ipsius materie jucunditatem. Vobis autem, viri clarissimi
& prudentissimi, tibiq; HENRICE ornatissime, hanc Philoso-
phicam *οὐκίνητον* (cogitanti enim mihi, & accuratè disquisitione
hinc inde vaganti, quibus potissimum eam nuncuparem, præ multis
aliis vos soli occurristis) exhibendam & consecrandam esse existi-
mavi, velut arrham amicitia & affinitatis olim nuperq; contractæ;
ut hac viâ bene facendi mihi, & inter minimos saltem vestri stu-
diosos me numerandi ansam vobis præberem. quam si eo, quo pro-
fecta est animo, tamquam scilicet observantiæ erga vos meæ testi-
monium, acceperitis, & hoc meum qualecunq; vobis placendi studium
non improba veritis, me totum vobis in perpetuum devinciatis. Va-
lete. Rostochii, pridie Idus Iulias. Anno 1596.

V. E. A. & H.

Studiofissimus

Henricus Biesenthal.

DISPU-

DISPUTATIO

Continens *Συὸς* librorum 10. Ethicorum
Nicoma: Aristot.

Distinctio capitum est accommodata exemplari Casauboniano Lugduni apud Guillelmum Læmarium An: 1590. in fol: re: expresso.

Thesis I.

On tantum in politico vitæ hujus curriculo in istud nobis incumbendum est, ut rerum pulcherrimarum & præstantissimarum *πῶς* nobis acquiramus: sed etiam, quod severe nostra flagitat conditio, ut honestas actiones edamus, seu honestè vivamus: ad quorum illud disciplinæ Theoreticæ, istud disciplinæ Practicæ, utraq; Deo motore, luce naturæ, hominumq; præstantissimorum industriâ & studio inventæ, inserviunt & conducunt.

2. Harum, illis in præsentis relictis, *πρῶτα* *σοιχῆα* nobis præscribit & monstrat Ethica, quæ est disciplina, honestè vivendi rationem universè homini præscribens, seu humanas actiones universè consideratas (quæ hujus disciplinæ sunt subjectum adæquatum) secundum virtutem informans.

3. Hanc disciplinam Ethicam Aristoteles summâ diligentia, egregio ingenii acumine, & magnâ rerum præstantissimarum cognituq; summe necessariarum ubertate libris decem Ethicis Nicomachæis conscriptam posteritati reliquit. Nam librorum istorum decem nec Nicomachum filium Aristotelis, nec alium quendam, sed solum Aristotelem autorem esse statuimus.

4. Quia autem in his libris fundamenta disciplinarum Practicarum proponuntur, & ex istis omnes Aristotelem sequuti Philosophi Ethici sua quæ in Ethicâ scripserunt, tanquam ex probato fonte hauserunt, omnesq; adhuc hodiè hauriunt, non indecorum fore arbitramur, si post specialem singulorum librorum certis disputationibus privati examinatam resolutionem, eosdem per generalem & unicam aliquam *συὸς* *πρῶτα*, præcipuarum

tantum rerum summis ὡς ἐν ἴσῳ καὶ πυχλῶς adnotatis resolutos, studiose iuventuti Academica publice examinandos bono animo proponamus.

5. Ordinem autem Aristotelicum studiosè observaturi agemus 1. De fine humanarum actionum ultimo (seu beatitudine politica) ut est, juxta scholasticorum phrasin, in intentione, falso remoto, vero delineato lib. 1. 2. De mediis ad finem istum ducentibus, virtutibus, tum moralibus lib. 2. 3. 4. & 5. tum intellectualibus lib. 6. & dispositionibus Ethicis earumq; objecto lib. 7. 3. De adjunctis finis istius amicitia scilicet lib. 8. & 9. & voluptate honesta ex honestis actionibus profluente, finiq; isti perpetuò adherente, libri 10. priori parte. 4. De fine vicissim, sed in exsequutione, ut scholastici loquuntur, considerato, libri 10. posteriori parte: his enim capitibus explicatis, ad instituti propositiq; nostri præsantis metam pervenisse nos, judicandum est.

LIBER PRIMUS.

6. Cum ergò hæc disciplina Ethica sit practica, circa actiones humanas occupata, (universaliter enim hoc notum sit, quod non tam γνῶσις, quàm πρᾶξις hic requiratur) & ista fine cum primis æstimentur & informantur, rectissime, necessarioq; à fine initium ducitur: qui an sit in humanis actionibus non est dubitandum, cum in omni arte, disciplinâ, actione, & consultatione expetatur.

7. At enimverò non tantum est unus, sed sunt plures, alii scilicet intermedii, alii ultimi, quorum hi, ut propter se experendi, illis, ut propter hos expetendis præstantiores.

8. Et in actionibus quidem humanis finis est ultimus, qui propter se expetitur, ob quem omnia expetuntur. Hic cum in Ethicâ perpetuò bonus, nunquam malus esse debeat, rectè τὸ τέλει, & τὸ ἀρρῶδες, seu τὸ ἀειδὸν idem esse dicitur.

9. Necessarium etiam omnino est ultimum hunc finem in actionibus humanis statuere, ne appetitus noster unum finem propter alium expetendo in infinitum progrediens vanus & irritus fiat, frustra q; per absurdum nobis datus esse dicatur.

10. Atq; hic est ille finis, à quo actiones humanæ ordinantur; cuius cognitio magnum ad vitam rectè informandam momentum habet; qui est veluti meta, ad quam omnes nostræ actiones sunt dirigendæ; qui est summum illud bonum humanum; qui est finis præstantissimus: cuius in-

quisitio

quisitio ad politicam propriè spectat disciplinam. Ubi notandum, 1. quod explicatio præsens secundum præsentem materiam instituenda sit. 2. quod, qui hujus discipline idoneus auditor esse, vel legitimè ad bonum illud pervenire cupit, benè educatus beneq; moratus aliquo modo esse debeat. Ex quo intelligis, juvenem affectibus pravis nimis inservientem idoneum Ethicæ auditorem esse non posse. cap. 1.

11. Sed videamus quid sit ille finis, seu bonum illud humanum. 1. in nomine; dicitur *ὁδὸς εὐδαιμονία*, BEATITUDO seu felicitas, de quo nomine & inter vulgus & inter sapientes convenit. 2. in re, in quâ quid sit, maxima est controversia. cap. 2. Ubi iterum notandum, 1. cum duplex sit *ὁδὸς*, à principiis, & ad principia, cumq; à notis sit incipiendum, nota autem alia naturâ, alia nobis, quod *ὁδὸς* ad principia i. e. à fine ad principia, hic observanda, quod à notis nobis initium hic sumendum sit. 2. Quod id *ὅτι* hic sufficiat, id *διότι* verò non curiosè querendum sit. Jam bonum illud neq; est voluptas illicita & corporea, cui Sardanapalus deditus fuit, ut voluptuarii statuunt: neq; honor ille externus, qui ab aliis offertur, ut politi homines & practici judicant: neq; nudus virtutis habitus, ut iidem opinantur: neq; opulencia seu rerum utilium copia & affluentia, in quâ sententiâ sunt pecuniæ querendæ studio addicti. cap. 3. Neq; Idea aliqua communis rerum omnium in abstracto considerata, ut Theoretici censent, cap. 4.

12. Sed est, *ὅτι ὑποπῶσι, τέλει ἀρετῶν καὶ τελειότητι τῶν πραγμάτων καὶ αὐτάρκει* finis optimus & perfectissimus rerum agendarum & per se sufficiens. cap. 5.

13. Hoc cum videatur esse *ὁμολογούμενον* & sine controversiâ, *ὅτι ὑπορεφῇ ἐστὶ ἐνέργεια ψυχῆς κατ' ἀρετὴν ἀρίστην καὶ τελειότητι ἐν βίῳ τελείῳ* h. e. operatio (in hac enim omnium artificum & operatorum bonum & perfectio est) animi (rationalis; non enim est facultatis animi vegetantis, non nutrientis, non augentis, non sentientis) secundum virtutem (non enim est qualiscunq; operatio, sed bona & virtuosa, quæ est essentia felicitatis) optimam & perfectissimam (quod indefinitè intelligendum.) in vitâ perfectâ (quo non unum diem, sed aliquod temporis spatium, non unam tantum operationem, sed multas & frequentes requiri indicatur) cap. 6.

14. Quæ in illâ *ἐναγρεφῇ* generali continentur, in sequentibus

non secundum summum ἀξιόλογον, sed secundum hanc materiam sunt explicanda. cap. 7. Et quidem cum veterum Philosophorum de felicitate humanā sententiā, ista ἀναγκαστικῶς aliqua modo convenit; qui docebant, bona animi inter alia bona esse præstantissima (est enim nobis operatio facultatis animi rationalis) finem hominis esse operationes (nobis est operatio) cap. 8. Esse virtutem (nobis est operatio secundum virtutem) esse cum voluptate conjunctam (quæ à nobis ut comes actioni virtuosa adjungitur.) esse cum bonis externis (quæ à nobis per operationem requiruntur tanquā vel ornamenta vel instrumenta) cap. 9.

15. Sequitur causa felicitatis humanæ. Hæc est vel divina, cum sit Θεόδοτος καὶ Θεοτιμήσις; vel humana, quæ includit ἀρετὰς, μαχίται, ἀσκηταί, & ἐπιμέλειαι; quibus homo non ineptus ad virtutem, felicitatem illam assequi potest. Nequaquam autem fortune, ut causæ, adscribenda est. Nequaquam etiam, ut ex secundā causā patet, in bruta, in pueros actu cadit. cap. 10.

16. Tempus, quo aliquis felix (seu beatus) nominandus sit, est ante hominis obitum: cum enim felicem nominamus, qui in vitā virtutes cum animi colit constantiā. Unde improbanda est Solonis sententia simpliciter intellecta, qui ante obitum neminem felicem vel esse, vel nominari posse, ob fortune vicissitudinem judicabat, sed post obitum primum: nec enim tum virtutes mortuus colere potest. Et ut viventis non sentienti quedam bona malaq; sunt, ita & mortuo. Nec ob varias fortune formas secundum virtutem agentis & adversa fortiter perferenti felix nomen denegare debemus.

17. Hic queritur, occasione sumptā ex responsione ad Solonis sententiam, an posterorum casus ad mortuos pertineant? R. Certè, & magni & parvi, seu adversi, seu secundi: eo quod vulgaris loquendi consuetudo istud comprobet; quā scilicet mortui ἐν τοῖς ἀετιμωμένοις considerantur; at ita tamen, ut illorum status vel ex bono in malum, vel ex malo in bonum, ob varios posterorum casus, non mutetur. cap. 11.

18. Dignitas felicitatis in eo præcipue consistit, quod in comparatione & collatione laudis & honoris, honore potius, quā laude digna censi debeat. cap. 12.

19. Finis Ethicæ seu vitæ practicæ talis est. De formā ejus seu ΜΕΔΙΟ, per quod ad illum perveniri potest, virtute scilicet, posthac proponen-

proponendum. Hæc cum non sit simplex, & in animâ ut in subjecto reperiatur, ex animæ facultatum distinctione assumptâ, virtutis quoque distinctio, ejusque subjectum patebent.

20. Animæ facultas duplex est, aut rationalis, aut irrationalis. Hæc (nam de illius facultatibus lib. 6. c. 2. agitur) aut simpliciter ratione non est prædita, ut facultas vegetans, quæ est alendi augendique corporis causa: aut πῶς aliquo modo ratione instructa est, non quatenus eam in se habet, sed quatenus ei, ut filius patri, obtemperat, facultas ὁρεκτικὴ dicta, quæ res objectas aut prosequimur, aut fugimus. ut simpliciter rationis est experta huc non spectat, sed ut sit ejus aliquo modo particeps.

21. Ex hac animæ distinctione nascitur distinctio virtutis, quæ alia est Διανοητικὴ intellectiva, cujus subjectum est facultas animæ rationalis, ut in lib. 6. videbimus: alia ἠθικὴ moralis, quæ ex more acquiritur, cujus subjectum est facultas animi ὁρεκτικὴ. cap. 13.

LIBER SECUNDUS.

22. De virtute intellectivâ, lib. 6. de virtute morali libris 4. sequq. trademus: & primum quidem in genere: deinde in specie. In genere 1. de causâ efficiente proximâ. 2. de objecto communi. 3. de essentiâ. 4. de actionum principiis.

23. Virtutis moralis causâ efficiens per se est τὸ ἔθος, mos seu consuetudo, quod nomen ipsum indicat. Unde nobis quo ad habitum & usum naturâ non ingeneratur. Non etiam παρὰ φύσιν advenit; sed est in nobis naturalis aliqua διύπαρις, cujus beneficio per consuetudinem virtutem adipisci possumus.

24. Consuetudo hæc includit actiones, ex quibus crebrò iteratis habitus proficiuntur, quarumque differentias habitus differentes sequuntur. Cumque virtus recta sit & bona, actionum quoque illarum directio cautè, seu rectè est instituenda cap. 1.

25. In illâ actionum nostrarum directione primum & generale præceptum est, ut κατὰ τὸν ὁρθὸν λόγον secundum rectæ rationis præscriptum instituantur. Ratio autem quid aliud in actionibus nostris requirit, quàm ut nimium & parum fugiant, medium verò sequantur?

26. Neque verò actionum definitus numerus præscribi potest; sed in illarum exercitio eo usque nobis perseverandum, donec habitum seu virtutem actus nos esse cognoscamus. Cognoscimus autem istud rectissime ex

voluptate & dolore actiones comitantibus: si enim virtutis habitum non fuerimus adepti, honestas actiones adhuc cum dolore, si consequuti simus, sincerâ solidâq; cum voluptate eas exercebimus.

27. Quod si quaesieris, quare ex voluptate & dolore cognoscere illud possimus & debeamus, respondetur, hoc idem fieri, quod voluptas & dolor sint generalia & communia omnium virtutum (& vitiorum) objecta: ex quibus de perfectione & bonitate potentiarum & habituum optimè judicari posse, quis est qui non videt? cap. 2.

28. Hic animadverte, quod distinguendum sit inter actiones habitum præcedentes, & actiones habitum contractum sequentes: quodq; ille quidem πράγματα δίκαια justæ actiones dici possint; sed non πράγματα δίκαια actiones justi; ut ista, ex quibus homo virtuosus dici verè debet.

29. Ut ergo actiones justi, seu ex habitu virtutis perfectio proficiscentes in agente constituentur, requiritur ut agens i. εἰδώς sciens. 2. προαίρεσις certo animi proposito. 3. προαίρεσις δι' αὐτὴν consilio capto propter se, h. e. propter amorem & studium virtutis. 4. βεβαίως & ἀμετακινήτως ἔχων perpetuo & constanti animo agit: secundum hæc enim quatuor requisita actiones virtutum æstimandæ sunt: ex quibus si vel unicum desit, ex virtute, seu habitu perfectio agens agere dici nullo modo poterit. cap. 3.

30. Hæc de causâ & objecto. Essentia virtutis sequitur, quæ definitione exprimitur. Genere igitur, cum sit in animæ facultate ἐπεληκτὴ, erit aut πάθος, aut δυνάμις, aut ἔξις; hæc enim tria (adjuncta) in illâ tantum reperiuntur. Sed neq; est πάθος, neq; δυνάμις. Ergo ἔξις necessariò erit. cap. 4.

31. Hoc non sufficit, sed addendum ex virtutis naturâ, quod sit habitus bonus proæreticus. Nec istud sufficit; verum addendum denuò, esse in medio, quod, quia duplex est, ἢ πράγματα rei, proportionem observans Arithmeticam: & πρὸς ἡμᾶς quo ad nos, seu rationis, proportionem tenens Geometricam; non illo, sed hoc definito ratione & viri prudentis consilio describenda est. cap. 5.

32. Est igitur virtus, ἔξις προαίρετικὴ ἐν μεσότητι ὡς πρὸς ἡμᾶς ὡρισμένη λόγῳ, καὶ ὡς αὐτὸ φρόνησις ὁρίσσει. i. e. habitus

habitus præeligens in mediocritate, quæ ad nos refertur, consistens, determinatâ ratione, & ut prudens definiret.

33. Mediocritas dicitur 1. respectu duorum extremorum vitiosorum, inter quæ, ut inter excessum & defectum consistit. 2. respectu δέοντος, ejus quod fieri debet, quod extrema seu vitia vel deserunt, vel superant, virtus invenit & sequitur. cap. 6.

34. Ita virtutem in genere in mediocritate, seu inter ὑπερβολὴν & ἑλάττωσιν positam esse constat. Sed hoc etiam in specie in singulis virtutibus, ἐν διαγεγραμμένῳ per inductionem delineandum. Virtutes igitur ab Aristotele numeratas inter duo extrema consistere sic ostenditur. Fortitudinis excessus est Audacia, defectus Timiditas. Temperantiæ Intemperantia & ἀνακρίσια. Liberalitatis Profusio & Illiberalitas. Magnificentiæ Profusa largitio & μικροπρεπεία. Magnanimitatis Elatio animi, & μικροψυχία. Modestię (sic à quibusdam dictæ, seu Modestæ honoris debiti expeditionis.) Ambitio & Honoris contentus. Mansuetudinis Iracundia & Nimia patientia. Candoris Arrogantia & Dissimulatio. Urbanitatis Scurrilitas & Rusticitas. Familiaritatis Blandities & Morositas. De justitia lib. 5. Hæc delineatio hoc loco sufficit pro Philosophi scopo. cap. 7.

35. Ceterum extremorum & medii σχέσις hæc est: quod & medium extremis, & extrema inter se & ipsi medio opponuntur. Medium extremis opponitur non ἀπλῶς, sed ratione ὑπερχῆς, quâ scilicet ab uno superatur, alterum superat.

36. Extrema sibi mutuo magis opponuntur quàm medio, tum quia longius à se invicem, quàm à medio distant, tum quia major est inter illa dissimilitudo, quàm inter medium & extrema. Extrema medio inequaliter opponuntur, unum minus, alterum magis, interdum excessus, interdum defectus. Cujus causa tum ex re ipsâ, tum à nobis depromenda est. cap. 8.

37. Ex his consequitur, quod medium assequi, ut in circulo centrum invenire, difficile admodum sit. Ut tamen eo commodius ad medium pervenire possimus, sequentia tria præcepta observanda sunt. 1. ut ab eo extremo, quod magis opponitur medio, maxime recedamus, & ad extremum, quod medio propinquius, magis declinemus. 2. ut, ad quæ vitia naturâ sumus procliviores, videamus, & nos ipsos in contrari-

um re-

um retrahamus. 3. ut voluptatis prava & illicita illecebras sapissime
nobis imponentes summo studio vitemus. cap. 9.

LIBER TERTIUS.

38. Porro cum virtus ex actionibus oriatur, actionum quædam principia distinctius & specialius adhuc, antequam de virtute in specie agatur, primum aperienda sunt: ut sunt τὸ ἐκείσιν καὶ ἀκείσιν, spontaneum & invitum, ἡ προαίρεσις præelectio: ἡ βέλους consultatio: ἡ βέλους voluntas; quâ ratione particula illa προαίρεσιν in definitione virtutis quoque explicabitur. Deinde post explicationem principiorum, accommodatio illorum adducenda est.

39. Quid sit spontaneum, ex contrario, quod est invitum, rectissime intelligitur. Est igitur τὸ ἀκείσιν τὸ βίαι ἢ δι' ἀγνοίαν γινόμενον invitum quod vel per vim vel per ignorantiam admittitur.

40. Hujus descriptionis prima particula τὸ βίαι γινόμενον violentum sic describitur. Violentum (absolutè) est, cujus principium est extra agentem, ita ut agens vel patiens nihil ad eam actionem conferat. Ubi ἀπρία statim oritur, an actiones vel διὰ φόβου μεγάλων κακῶν, vel διὰ καλὸν τι susceptæ, spontaneæ vel invitæ dicende sint? R. Mixtas eas esse, h. e. partim spontaneas, partim invitæ: simpliciter tamen magis invitæ esse, cum nemo ejusmodi propter se & ultro faciliè suscepit: ratione finis verò, cujus gratiâ, & temporis quo suscipiuntur, magis spontaneas esse. Hæ mixtæ actiones ad violentum secundum quid pertinent. Alia etiam hic movetur dubitatio: an actiones ob voluptatem insitutæ, violentæ, ut quidam putarunt, sint dicendæ? R. negativè. cap. 1.

41. Altera descriptionis particula est τὸ δι' ἀγνοίαν γινόμενον invitum per ignorantiam factum: quod est, cum media & finem actionis ignoramus. Verum non omnis ignorantia factum invitum reddit: hoc enim esset absurdum; cum eâ ratione omnis quoque ignorantia veniam mereretur.

42. Ut igitur, quæ ignorantia factum ἀκείσιν invitum & veniam dignum admittat, intelligatur, sciendum primò est factum per ignorantiam vel esse ἡπίλοπον, καὶ ἐν μεταμέλειᾳ h. e. penitentiam subsequentem habere; quod invitum dici potest & veniam meretur: vel esse

vel esse ἄλυσιν καὶ ὅτι ἐν μεταμελείᾳ. h. e. non habere comitem pœnitentiam; quod nec invitum dici potest, nec veniam meretur; sed proprio nomine rectè μὴ ἐκείσιν nominatur.

43. Secundò sciendum, aliud esse ignorantem, aliud per ignorantiam agere. Ignorantem agere dicimus illum, qui in ipsâ tantum actione, quid agat, ignorat: ita, ut ignorantia non sit actionis malæ causâ, sed præcedens quiddam, à quo sit introducta. Hic non meretur veniam, cum suâ culpâ ignorantiam illam sibi attraxerit. Per ignorantiam illum agere dicimus, cum ipsa ignorantia est actionis malæ causâ. Hic, si pœnitentiam egerit, veniam meretur.

44. Tertiò sciendum, ignorantiam aliam esse τὴ κατ'όλον universalem, aliam τῶν κατ'εἰδικὴν singularem. Illa est, cum agens, quid in actione justum aut injustum sit, seu finem actionis planè ignorat: quæ nec factum invitum reddit, nec veniam meretur. Istâ est, cum agens, ex circumstantiis actionis (quæ sunt quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.) vel unam, vel plures sine dolo, & non ex suâ culpâ ignorat: quæ cum subsequentem habet pœnitentiam, & factum invitum reddit, & excusationem promeretur. cap. 2.

45. Hæc τὴ ἀκρίσιν declaratio jam faciliè docet, quod τὸ ἐκείσιν spontaneum sit, & ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ ἐδότι τὸ κατ'εἰδικὴν, ἐν οἷς ἡ πρῶτη, h. e. cuius principium est in sciente singularia, (singulas circumstantias) in quibus actio consistit.

46. Ex his quoq; eorū apparet error qui dicebant, ea invita esse, quæ vel Διὶ θυμὸν ἰρά, vel Διὶ ὀπιθυμίαν cupiditate aguntur: quis enim non videt, ea magis propriè ἐκείσιν, quam ἀκρίσιν esse? cap. 3.

47. Natura tum inviti, tum spontanei ejusmodi erat. Proæreseos natura declaranda sequitur. Hæc neq; est, ex veterum quorundam Philosophorum sententiâ, ὀπιθυμία, neq; θυμὸς ἰρά, neq; ἀπλῶς βέλῃς, neq; ἀπλῶς δόξα: sed est ἐκείσιν & ἔστιν ἐκείσιν περὶ βέλῃς λευμῶν voluntarium de quo prius consultatum est: est enim περὶ αἰρέσις μετὰ λόγον καὶ Διανοίας; cuius indicium est vocis περὶ αἰρέσις notatio: quid enim aliud est περὶ αἰρέσιν, quàm ὡς ὅν περὶ ἐπὶ αἰρέσιν? cap. 4.

48. Ut, quid τὸ περὶ βέλῃς λευμῶν sit, intelligatur, intelligendum
C quid sit

quid sit τὸ βουλευτὸν, quid item βουλευσις, & quomodo hæc instituenda. ut enim bona & recta fiat electio, consultatio eam debet præcedere. βουλευτὸν in consultationem cadens (i. e. materia subiecta consultatio. ni) non est de quo stultus aut insanus, sed sanâ mente prædictus consultaverit. Consultamus ergo propriè, neq; de æternis, neq; de iis quæ a naturâ aliâs aliter fiunt; neq; de iis quæ a fortunâ eveniunt; neq; de impossibilibus & alienis; neq; de fine desinito: neq; de certis; neq; de omnibus rebus humanis agendis: sed de illis rebus agendis, quæ in nostrâ sunt potestate, & ad nos spectant, quorum eventus est incertus, quæq; ad finem assequendum spectant.

49. Proinde ἡ βουλευσις ἐστὶ τῆς ψυχῆς λογισμὸς seu ζήτησις περὶ τῶν πραγμάτων τῶν ἐφ' ἡμῶν πρὸς τὸ τέλος h. e. consultatio est animi ratiocinatio seu inquisitio (diligens et recta) circa agenda in nostrâ sita potestate, seu circa media, per quæ ad finem propositum pervenire licet.

50. Etenim ob dubium τῶν βουλευτῶν exitum, ordine concinno consultatio ista instituenda. Et primum quidem in rebus gravibus considerandis σύμβουλοι assumendi. Deinde sine proposito, de mediis, quibus ille finis acquiri possit, circumspiciendum. Quod si plura occurrant media, facilima & optima eligenda: post hæc vicissim alia, quibus hæc acquirantur: & iterum alia, quæ ad hæc conferant, querenda; donec ad ultimum omnibus intermediis sedulò consideratis deveniatur. Postea istud à proeresi discernendum; eoq; consultationis actus concludendus.

51. Et jam rectè colligitur, cum τὸ προαιρετὸν præligibile sit βουλευτὸν consultabile, & ὁρετὸν appetibile ex numero eorum, quæ sunt in nostrâ potestate constituta, quod προαίρεσις in descriptione sit βουλευτικὴ ὁρεξις τῶν ἐφ' ἡμῶν h. e. ex consultatione proveniens appetitio eorum, quæ sunt in nostrâ potestate. cap. 5.

52. Sequitur βέλαισις voluntas, quæ per se est finis seu boni. Est enim bonum voluntatis objectum. Bonum hoc cum duplex sit, quantum ad præsens institutum, ἐλκυστικὸς & φαεινόμενον, alii tantum illud, alii istud voluntatis objectum esse dixerunt: utriq; falso; nam verum illius objectum est utrumq; bonum, verum & apparens: absolutè quidem voluntatis verum bonum, quod viro bono bonum est: cuiusq; voluntatis apparens bonum: quomodo & improbo ob iudicium corruptum bonum illud est, quod verè non est bonum. cap. 6.

53. Jam accommodabimus ista actionum nostrarum principia ad rati-

virtutes, (& vitia) ob quas inquisita sunt. Virtutes ergo (& vitia) sunt in nostrâ potestate; nam & illarum (& horum) principia, operationes scilicet, ex quibus habitus virtutum generantur, & operationum principia (de quibus ante dictum) sunt in nostrâ potestate. Ex quo sequitur, quod sponte etiam nostrâ vel boni, vel mali simus: nam qui simpliciter dicebant, neminem sponte improbum esse, ἄνθρωπον dicebant, sic enim & homo suarum actionum principium non esset; & legumlatores malos pœnis, bonos præmiis ridiculè injusteq; afficerent.

54. Notandum autem hic est cautè, cum dicitur virtutes & vitia esse in nostrâ potestate, illud intelligendum ratione operationum precedentium virtutis habitum; quales enim istæ sunt, tales eos, qui agunt, efficiunt; & his homo vel bonè, vel malè maximè liberè uti potest; non autè ratione operationum habitum virtutis sequentiū; istas enim homo difficillimè flectere pro suo potest arbitrio. Vide igitur, quibus te dedas actionibus, ô homo! lapidem projicere potes, retrahere non potes. cap. 7.

55. Explicatio de virtutibus moralibus generalis ista est. cap. 8. specialis posthæc proponenda. In istâ autem speciali explicatione, singularum virtutum potissimum definitionem, objectum, actiones & extrema (nō hoc tamè strictè ordine) interdum quoq; alia utilia proponemus, & ordine Aristotelico observato cū ipso à Fortitudine auspicabimur.

56. FORTITUDO duplex est, vera & non vera. Veræ hæc est definitio. ἡ ΑΝΔΡΙΑ ὅτι μεσότης τοῦ φόβου καὶ τῆς ἡδονῆς i.e. Fortitudo est mediocritas circa metum & fiduciam seu circa illa, quæ metum aut fiduciam adferre possunt.

57. Objectum est generale et speciale. Generale sunt τὰ φοβερά et τὰ ἡδονακά. Terribilia sunt quæ mala sunt, hæc enim omnes timemus. At non circa omnia terribilia Fortitudo versatur, sed circa maximè horribile eorum quæ sunt καὶ ἀνθρώπων, quale est mors; non quidem omnis, sed pulcherrima & honestissima, qualis est bellica, ut pro defensione patriæ, libertatis, suscepta. Et hæc est speciale propriūq; fortitudinis objectū. cap. 9.

58. Actiones fortitudinis seu viri fortis sunt, ut terribilia ista seu pericula bellica morteq; bellicæ animo imperterrito adeat; sed 1. ὡς ἀνθρώπου ut homo. 2. ut oportet. 3. ut ratio postulat. 4. honesti causâ; quo præcipuus omnium virtutis actionum finis iudicatur.

59. Extrema seu vitia Fortitudini opposita sunt duo: unum in excessu ἡ ὁρμώτης Audacia: alterum in defectu ἡ δειλία Timiditas. Audax fortitudinis laudem sibi quidem arrogat, sed verè fortis non est; timiditas-

timiditatem enim cum audaciâ conjunctam habet, adit pericula temere
& ex quadam arrogantia, nullamq; præstat constantiam. Timidus omnia, quæ & quemadmodum non debet, pertimescit. cap. 10.

60. Vera fortitudo talis est. Apparens sequitur. Hujus quinque sunt species, quarum prima est, αὐδρεία πολλικὴ, quam à civibus leges in patriâ defendendâ, strenuis premio, ignavis panâ & ignominia propositis, requirunt. Secunda est δὲ ἐμπειρίαν, quæ est confidentia in adeundis periculis, ab experientia profecta.

61. Tertia est δὲ θυμὸν, quæ est animositas quædam in periculis adeundis, ex ira profecta, ob vindictæ cupiditatem. Quarta est δὲ ἐλπιδὸς, quæ est animositas in periculis ex spe evasionis vel victoria excitata. Quinta est δὲ ἀγνοίαν, quæ est confidentia quædam ex periculi ignorantia profecta. cap. 11.

62. Ita quidem πρὸς τὰς περὶ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν φρόνησιν versatur Fortitudo, sed magis circa terribilia; qui enim circa hæc constanter & rectè se gerunt, fortes maximè vocamus. Cum verò terribilia sint molesta & acerba, patet causa, ob quam fortitudo sit ἰσχυρὸς. Hoc tamen intelligendum est respectu circumstantiarum, seu mediorum ad finem tendentium, non respectu finis; hujus enim respectu jucunda est. cap. 12.

63. Sequitur TEMPERANTIA, quæ duplex est, propria & impropria. Definitio propriæ ista est: ΣΩΦΡΟΣΥΝΗ μεσότης πρὸς τὰς ἡδονὰς καὶ λύπας. i. e. Temperantia est mediocritas circa voluptates & dolores. (corporis) Impropiam relinquimus.

64. Objectum ejus sunt voluptates & dolores corporis: (maximè tamen voluptates) at non omnes, sed gustus (non simplicis, sed in fruitione solidâ considerati) & tactus (præcipue tactus: non liberatis, non per totum corpus expansi, sed certis membris, ut gulâ, & pudendis circumscripti) non ex cupiditatibus communibus, sed propriis ebullientes: hi enim proprium temperantiæ objectum describitur. cap. 13.

65. Extrema sunt duo: unum in excessu, & Ακατασία Intemperantia dicitur: alterum in defectu, & Ανασθησία Sensuum stupor, ob raritatem, improprio nomine appellatur. Intemperantiæ ceditus in voluptatibus & doloribus dictis modum superat, easq; citra delectum, nullâ ratione honestatis habitâ experit, & cum eas concupiscit, nec nan-

cisci

cisci potest, dolore nimio angitur. ὁ ἀναισθητός ἐστὶν, qui nullis sive honestis, sive turpibus, sive salutaribus, sive noxiis movetur voluptatibus, & raro reperitur: nam qui ita affectus, truncus potius quam homo nominandus est.

66. Actiones Temperantia vel temperantis sunt, quod sese in voluptatibus (& doloribus) nominatis mediocriter gerit, h. e. quod voluptates bonae valetudini & optimo corporis habitui conducentes, ab honesto non abhorrentes, remque domesticam non exhaustientes moderate, secundum rationis praescriptum (h. e. quando, quomodo, & quo tempore oportet) expetit: quod voluptates intemperantis contemnit, & ob earum absentiam non disruiatur, ideoque in doloribus ex voluptatum istarum privatione ortis modum tenet. cap. 14.

67. De intemperantiā duo hic annectuntur porismata. 1. Confertur cum timiditate; & queritur, an sit magis spontanea quam timiditas? R. affirmatè: & inde inferitur, quod intemperantiā etiam turpius sit vitium & magis vituperandum, quam timiditas. 2. De nomine ἀναισθησίας cui propriè, cui impropriè conveniat? R. propriè competere puerorum male educatorum perversitati, impropriè intemperantiā. cap. 15.

LIBER QUARTUS.

68. Haec de Fortitudine & Temperantiā. Sequitur aliarum virtutum explicatio, & primum LIBERALITATIS, cuius definitio haec est. ἡ ΕΛΕΓΘΕΡΙΟΤΗΣ ὅτι μεσότης ἐστὶ τὰ χρημᾶτα i. e. Liberalitas est mediocritas circa pecunias (mediocres)

69. Objectum igitur ejus sunt τὰ χρημᾶτα pecuniae; at non quavis, sed parvae, aut certe mediocres. Ubi per χρημᾶτα omnia, quorum pretium nummo aestimatur, intelligimus.

70. Actiones sunt, pecunias mediocres dare & accipere: quarum tamen illud est actio primaria, istud actio secundaria; vñ enim liberalitatis magis in dando, quam in accipiendo cernitur. cap. 1. In datione liberalis ita versatur, ut det, 1. solius honestatis causā, 2. Rectè, h. e. quibus (non τοῖς τοῦ ὅτι quibuscumque sine discrimine, sed dignis seu bonis) quantum (pro conditione facultatum suarum, ne omnes exhaustiantur, & pro necessitate accipientis) quid (non detenus) quo tempore (tempestive) & quo loco (ubi honestum est) debet. 3. sine molestiā
C 3

Et cum animi iucunditate. In acceptione ita versatur, ut 1. non accipiat, unde non oportet. 2. ut non sit petax. 3. ut accipiat de suis proventibus, non alienis, cum aliis cupit benefacere. 4. ut studeat suas facultates honestis mediis augere; ideo præcipue, ut possit se & suos recte alere, aliisque benefacere.

71. Hic circa liberalitatis naturam penitus aperiendam quinq; dantur corollaria 1. Liberalitatem καλὰ τὴν εὐρίαν aestimari, nec in multitudine datorum, sed in habitu, animoque dantis consistere: ideoq; pauciora dantur liberaliorem esse posse eo, qui plura dat. 2. Eos esse liberaliores qui suas facultates per hereditatem vel alium honestum modum acceperunt, quam illi, qui labore suo eas quasiverunt. 3. Liberalem non facile evadere posse divitem. Reliqua duo omittimus. cap. 2.

72. Extrema duo sunt: unum in excessu ἢ Ἀσώτεια Prodigalitas, quæ in dando modum superat, in accipiendo deserit: alterum in defectu ἢ Ἀνελκεία Illiberalitas, quæ in accipiendo modum superat, in dando modum relinquit. cap. 3.

73. Hac de Liberalitate. jam de Magnificentia pauca: quæ sic definitur: ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΕΙΑ μεσότης ἐστὶ τῶν ἐν τῇ εὐρίᾳ δαπανῶν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ i.e. MAGNIFICENTIA est mediocritas in magnis sumptibus.

74. Objectum ergo illius sunt magnæ opes seu pecuniæ: quemadmodum enim Liberalitas circa parvas, vel mediocres; ita Magnificentia circa magnas pecunias occupata est.

75. Actio ejus est δαπανᾶν sumtus magnos facere; ita ut eos faciat 1. in res magnas, seu opera magna (ubi magnitudo non mole & quantitate, sed perfectione & præstantia aestimanda) 2. Decore (quod non tantum in sumptibus, sed etiam in operibus, in loco, tempore & personis tum sumtus facientium, tum eorum, quorum gratia sumptus sunt, spectandum) 3. solius honesti gratia. 4. iucunde. cap. 4.

76. Sumptus qui impendantur sunt duplices, publici & privati. Publici sunt vel sacri, ut qui templis, vel prophani, ut qui Reipub. impendantur. Privati sunt, qui sunt in nuptiis, in hospitibus recipiendis & dimittendis. In illis primario & maxime, in his secundo & minus elucet magnificentia. Hinc sequitur quod pauper non possit esse magnificus. cap. 5.

77. Extrema duo sunt: unum in excessu Βαυασία Insolentia. Huic deditus insolens in res parvas multum pecuniæ præter decorum impendit, splendorem πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ostentat, & honestum negligit: al-
terum

terum in defectu Μικροπείρας Indecora parlimonia. Huic adstri-
ctus sordidus magnā pecuniā expensā saepe in parvā decorum perdit, cun-
ctanter expendit, subinde circumspiciens, ut quam minimo sumtu ef-
ficienda efficiat, semperq; judicans se plus expendere, quam expenden-
dum erat. cap. 6.

78. Hac de Magnificentiā: sequitur MAGNANIMITAS. Ejus de-
finitio est: ἡ ΜΕΓΑΛΟΨΥΧΙΑ ἐστὶ μεσότης πρὸς τὰς μεγάλας ἡμῶν
i. e. Magnanimitas (proprie sic dicta) est mediocritas circa ma-
gnos honores.

79. Obiectū ejus duplex est, propriū et impropriū. propriū sunt honores
magni; impropriū divitiarū, magistratus, & omnia fortune bona (& mala.)

80. Actiones sunt primariæ 1. magnos honores, à viris bonis debite
ob virtutem oblatos, moderatè & latè suscipere. 2. Honores sive magnos,
sive parvos à quibuscumque, seu malis delatos respuere. Secundariæ. 3. in
divitiis, magistratu, omniq; secundā (& adversā) fortunā moderatum
se præbere. cap. 7. 4. Virtuofas actiones edere, quod etiam ad prima-
rias actiones referendum. cap. 8.

81. Extrema duo sunt, unum in excessu Χαυνότης Fastus: alterum
in defectu Μικροψυχία Animi demissio: qui illi deditus est, majores
honores, quam meretur, appetit, seipsum ignorat stolidus, vestitu habi-
tuq; corporis & aliis honorem sibi quærit: qui huic deditus est, honoribus
jure sibi debitis indignum se esse falsò existimat, & se quoq; ignorat;
at ut ignavus. cap. 9.

82. Sequitur alia Virtus apud Græcos ἀνώνυμος, interdum tamen
Φιλοψυχία dicta, quam Modestiam vocare possumus, quam scholastici
Euphilotimiam nominant. Illa sic definitur. ΦΙΛΟΤΙΜΙΑ ἐστὶ μεσότης
πρὸς τὰς μικρὰς ἡμῶν i. e. MODESTIA est mediocritas circa par-
vos honores.

83. Obiectum ejus sunt parvi honores: quemadmodum enim se habet
liberalitas ad magnificentiā: sic se habet modestia ad magnanimitatem.
Actiones sunt rectè & decenter honores promeritos mediocres, vel ex-
petere; vel rectè respuere.

84. Extrēa duo sunt: unū in excessu Φιλοψυχία Ambitio, quæ honores
mediocres, unde nō oportet, aucupatur: alterum in defectu ΑΦιλοψυχία Ho-
norū contēptus, qui honores mediocres promeritos præter rationē asperna-
tur. Ubi observandum, quod duo illa extremorum vocabula interdum pro ipsa

VIR-
TUS

virtute, tum ob ὁμωνυμίαν excessus, tum ob medii ἁνωνυμίαν usurpentur. cap. 10.

85. Actum est de Modestia. Agendum jam de MANSUETUDINE. Hec tali definitione exprimitur. ἡ ΠΡΑΟΤΗΣ (improprium est nomen) ἐστὶ μεσότης πρὸς ὀργὰς i. e. Mansuetudo est mediocritas circa iras.

86. Objectum est ira. Actiones sunt iram moderari, & non nisi ob iustas causas, & quando, quibus, quamdiu, & quemadmodum oportet irasci. Extrema sunt duo: Unum in defectu ἁνωνυμῶν est, sed improprio nomine dicitur Ἀργησία Iræ vacuitas, cum minus quam decet, & ne ob iustas quidem causas irascimur: alterum in excessu est ὀργιλότης iracundia, cum præter modum, & quibus non debemus, & vehementius, & citius, & diutius, quam oportet, & absq. iustis causis irascimur. Qui huic indulgent, prout diversimodè id faciunt, diversa accipiunt nomina: nam qui citò & facili irascuntur, nec diu iram retinent, ὀργίλοι, iracundi: qui supra modum ad iram sunt celeres, & ad omnia omnibusq. de causis iræ se dedunt, ἀκρόχολοι, biliosi: qui diutissime in irâ perseverant, nec facili ab eâ desistunt, nisi prius ultionem sumserint, πικροί, acerbi: qui nunquam, nisi ultione prius expletâ, iræ renunciant, χαλεποί, sævi nominantur. cap. 11.

87. Porro sese offerunt tres virtutes ὁμιλητικαὶ circa sermones & actiones; quarum prima est AFFABILITAS. Definitio talis est: ἡ ΦΙΛΙΑ (impropriè sic dicta, nam apud Græcos proprio nomine caret) ἐστὶ μεσότης πρὸς τὸ τῶν λόγων καὶ πράξεων ἡδὺ ἐν τῷ βίῳ, i. e. Affabilitas est mediocritas circa sermonum & actionum in vitâ iucunditatem.

88. Objectum ejus sunt sermones & actiones in congressibus & actionibus seriis, seu τὸ ἡδὺ in istis: quamvis hoc magis ad finem referendum sit. Actiones sunt, iucundè & rectè in sermonibus & negotiis cum aliis conversari, neminem, quam diu honestum admittit, offendere. Extrema sunt duo: unum in excessu ἡ Ἀφροσύνη Assentatio, quâ præter modum & honestum in omnibus tum dictis, tum factis placere illis studemus, cum quibus conversamur: alterum in defectu est ἡ Δυσκολία Morositas, quâ contra modum & honestum nemini, nec in honestis quidem vel dictis, vel factis, placere volumus, sed omnia aliterum dicta & facta sugillamus. cap. 12.

89. Secundæ

89. *Secunda est INTEGRITAS, quæ ita definitur: ἡ ΑΛΗΘΕΙΑ* (sic improprie dicitur, nam apud Græcos est ἀνώνυμ.) *μεσότης* δὲ πρὸς τὸν λόγον καὶ πράξιν ἀληθὲς τὸ ἐν αὐτοῖς i. e. *Integritas est mediocritas circa sermonum & actionum veritatem, quæ in ipsis inest.*

90. *Objectum est ipsum verum, in sermonibus & actionibus vitæ consideratum. Actiones sunt, veritatem tam in dictis quàm factis candidè, veritatis tantum studio, profiteri, & omne fictum, simulatum, falsumq; fugere. Extrema sunt duo: unum in excessu ΑΛΑΖΕΥΕΙΑ* *Arrogantia, per quam ea, quæ non habemus, vel plura, vel majora quàm habemus, vel ex solâ vanitate, vel commodi alicujus causâ (quod deterius) nobis arrogamus: alterum in defectu ΕΙΣΩΡΕΙΑ* *Disimulatio, quâ quæ habemus, vel negamus, vel verbis extenuamus. At quidam hoc faciunt, ut vitent suspicionem arrogantiae, qui potius εἰσώρες dici possunt: quidam ut laudentur, tamquam modesti, cum tamen sint omnium arrogantissimi, βωρυ πανόγγοι dicti. Hi illis deteriores. cap. 13.*

91. *Tertia est URBANITAS, tali definitione expressa. ἡ ΕΥΤΡΑΠΕΛΙΑ* ἐστὶ μεσότης πρὸς τὰς ἀστεργασίας ἢ παιδικὰς ἐν τῇ ὁμιλίᾳ i. e. *Urbanitas est mediocritas circa jocos vel ludos (honestos) in conversatione.*

92. *Objectum sunt ludi seu joci honesti, & requieris ergo in vitâ humanâ concessi. Actiones sunt, dextrè jocos honestos, liberales, convenientes personis, locis & temporibus proferre, & vicissim audire: obscenos, lascivos, contumeliosos fugere. Extrema duo sunt: unum in excessu ΒΑΙΜΟΛΟΓΙΑ* *Scurrilitas, per quam in jocando nec modum nec decorum servamus: alterum in defectu ΑΥΡΟΙΚΙΑ* *Rusticitas, per quam nec ipsi jocos aptè proferre, nec aliorum jocos æquo animo audire possumus, & ad jucundas conversationes planè inepti sumus. cap. 14.*

93. *Porro, quod veteres VERECUNDIAM quodq; virtutibus Ethicis annumerabant, alucinabantur; affectui enim quàm habitui similior est: & magis ad corpus pertinet: nec omni ætati competit: & ob peccatum plerumq; oritur: & ex hypothese tantum laudatur. cap. 15.*

LIBER QUINTUS.

94. *Hoc libro de JUSTITIA (Injustitiæ natura ex justitiæ explicatione facile intelligitur; ideò de istâ non agemus.) & circa hanc propo-*

D

nendi

nendi agemus. *Ista in genere sic definitur. ἡ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ἐστὶν ἐξ ἧς ἀφ' ἧς πρᾶξεις τῶν δικαίων εἶσι, καὶ ἀφ' ἧς δικαιοπραγεῖται, καὶ βέλονται τὰ δίκαια. i. e. JUSTITIA est habitus, quo homines idonei sunt ad agendum ea, quæ iusta sunt, eademq; etiam agunt & volunt. cap. 1.*

95. *Justitia (ut ex contrario concreto probatur,) duplex est, universalis & particularis. cap. 2. Universalis est obedientia erga omnes leges: hespero & lucifero pulchrior; virtusq; universa & perfecta: non tamen simpliciter, sed si ad alterum referatur. De hac non agemus hoc loco prolixius, sed de particulari. cap. 3.*

96. *Justitia particularis est virtus in distributione & commutatione rerum servans justam æqualitatem, quā unicuiq; , quod ei debetur, tribuitur. cap. 4. Hæc duplex est: Διανεμητική. Distributiva, & Συναλλαγματική Commutativa. Distributiva est virtus in bonorum vel malorum externorum distributione, dignitatis, personarum, & æqualitatis rerum rationem habens, ut unicuiq; κατ' ἀξίαν suum tribuatur. Objectum ejus sunt bona & mala externa, b. e. honores, dignitates, præmia, pecuniæ, labores, supplicia. Actio est ὁρθῶς illa distribuere.*

97. *Commutativa est virtus in contractibus & commutatione rerum illam servans æqualitatem, ut unusquisq; suum consequatur, & nemo defraudetur. Objectum sunt merces & contractus. Actio est ὁρθῶς commutare. cap. 5.*

98. *Justitia Distributiva quoq; est mediocritas, proportionē (quæ inter terminos ad minimum quatuor certo modo mutuò erga se affectos, duos rerum distribuendarum, duos personarum, inter quas distributio fieri debet, consistit) constans (cap. 6.) Geometricā; in hac enim uniuscujusq; ἀξία dignitas, rerumq; pretium attenduntur, & juxta ea distributio dirigitur; ita ut equalibus equalia, & inequalibus inequalia tribuantur. Extrema sunt ἀνισομερῆ. Commutativa constat proportionē Arithmeticā; in hac enim ἀξία non respicitur, sed rerum permutandarum tantum æqualitas: quod judicū probat officium, qui absq; personarum respectu inequalitatem exequare conatur. Extrema sunt damnum & lucrum, hoc excessus, illud defectus: jus est medium: quod cum absq; arbitrio diffculter inter homines constituitur, ad judicem tanquam ad δίκασιν ἐμψυχοῦται.*

208

Hor homines confugiunt; qui medium (unde $\mu\epsilon\sigma\iota\delta\iota\kappa\epsilon$ dicitur) confituit, partibus inaequalibus in duas partes aequales divisus (unde $\delta\iota\kappa\alpha\sigma\iota\varsigma$ nominatur) proportionem Arithmetica; cuius observatio in hac iustitia non negligenda, ne tollantur commercia. cap. 7.

99. Hic quaestio movetur de Talione Pythagorea; (quam $\tau\omicron\delta\epsilon\ \alpha\upsilon\tau\lambda\omicron\pi\iota\sigma\tau\omicron\delta\omicron\varsigma$ vocabant, h. e. Si quis id, quod alteri fecisset, vicissim ab eo pateretur) an illa simpliciter & universaliter jus seu iustitia sit, ut Pythagorei existimarunt? R. simpliciter non est; nam neq. in iustitia distributiva, neq. commutativa semper locum habet. Interim tamen non plane à iustitia excluditur, sed in illa (praesertim commutativa) rectè probatur Talio; at non simplex illa Pythagorea, sed analogica: quae cum nihil aliud sit, quam retributio cum bonorum, tum malorum, ad aequalitatem redacta, cui non est manifestum, eam civilem aliquo modo conservare societatem?

100. Aequalitas illa necessaria est ob inaequalitatem personarum in civitate, & harum operum, (seu rerum) quae si non ad aequalitatem in rebus praesertim (per comparisonem & analogiam, quam ad invicem & personae & res habent.) redigeretur, quomodo fieret commutatio? Haec commutatio cum in rebus diversis sine mensura, seu medio non possit semper equaliter fieri, duae dantur mensurae, quarum altera est ex natura, Indigentia; altera e: hominum instituto, Nummus, ob indigentiam futuram inventus. cap. 8.

101. Iustitiae particularis extrema sunt duo, Plus & Minus, quae una voce iniustitiae comprehenduntur. cap. 9.

102. Praeterea distinguendum est jus propriè sic dictum ab aliis, quae impropriè jura dicuntur. Jus propriè sic dictum est $\delta\iota\kappa\alpha\iota\omicron\nu\ \pi\omicron\lambda\iota\pi\iota\kappa\omicron\nu$, quod hic potissimum declaratur: & est $\delta\pi\epsilon\ \chi\epsilon\iota\nu\omega\nu\omega\nu\ \beta\iota\omicron\varsigma\ \pi\epsilon\delta\epsilon\ \tau\omicron\ \epsilon\iota\nu\alpha\iota\ \alpha\upsilon\tau\alpha\upsilon\tau\omicron\kappa\epsilon\iota\alpha\ \epsilon\lambda\epsilon\upsilon\theta\epsilon\rho\omega\nu\ \kappa\alpha\iota\ \iota\varsigma\omega\nu$, h. e. $\eta\ \kappa\alpha\iota\ \alpha\nu\alpha\lambda\omicron\gamma\iota\alpha\iota$, h. e. $\kappa\alpha\iota\ \alpha\gamma\iota\theta\mu\omicron\nu$ i. e. in societate vitae humanae spectans salutem civium liberorum & aequalium, vel proportionem, vel numero. Jura impropriè sunt jus herile inter dominum & servum; paternum inter patrem & liberos; conjugale inter virum & uxorem, quod inter haec tria cum jure politico magis convenit.

103. Jus politicum duplex est, φυσικὸν & Νομικὸν. φυσικὸν τὸ πανταχῇ τὸ αὐτὸ ἔχον διώκειν, καὶ τὸ δοκεῖν, ἢ μὴ. i. e.

Jus naturale est, quod ubiq; eandem viam habet, non quia ita videtur, aut non videtur. Νῆμιχόν, ὃ ἐξ ἀρχῆς μὴ ἔδεν Διὰ Φέρεδ ἔτως, ἢ ἄλλως, ὅπῃ δὲ θῶνται, Διὰ Φέρεδ. i. e. Legitimum est, quod primum an sic, vel aliter constituitur, nihil refert: cum verò constitutum fuerit, refert. Rejicienda ergò est illorum sententia, qui dicebant, omnia jura esse legitima.

104. Hic proponuntur quæstiones quædam; quarum præcipuas, (cum quilibet ex responsionibus subjectis quæstiones ipsas possit elicere) ne nimis prolixi simus, ita brevissimè proponimus. 1. Non ex quâvis actione justâ vel injustâ, justus vel injustus aliquis evadit: sed verè & propriè, cum agens justas vel injustas actiones περὶ αὐτῶν edit. Ubi notandum, quod injustum aliquid esse possit, quod non statim sit injuria; hæc enim requirit voluntatem. Est enim propriè injuria, quæ à volente & sciente interitur invito præter ejus meritum. cap. 10. 2. Volenti injuria fieri non potest. cap. 11.

105. 3. In distributione iniquâ is est potius injustus, qui alicui plus præter meritum tribuit, quàm qui plus consequitur. cap. 12. 4. Magis est in nostrâ potestate, justa (& injusta) (quo actio tantum notatur) quàm justè (& injustè) (quod habitum significat) agere. 5. Juris seu justî (injusti considerari) cognitio non est facilis. cap. 13.

106. 6. Εὐσέχεια Æquitas neq; est eadem planè cum justitiâ, neq; planè ab illâ diversa; sed tantum ἐπὶ νόθῳ ποτὶ νόμῳ, ἢ ἐλλείπει, Διὰ τὸ κατὰ λῆξ i. e. Legis correctio quædam, quâ deficit, eo quod generaliter loquitur. cap. 14. 7. Nemo sibi ipsi potest injuriam facere. 8. Gravius est malum per se injuriam inferre, quàm pati. cap. 15.

LIBER SEXTUS.

107. Hactenus, de virtutibus moralibus actum est: consequens est, ut de virtutibus intellectualibus (quarum causa proxima primaria est ἡ διδασκαλία 2. Nicom. 1.) hoc libro agamus: nam & de istis in Ethicâ ob certas causas agendum est. cap. 1.

108. Cum autem & ille sint in animâ, & quidem in facultate animæ rationali; hæc verò alias in se contineat facultates, ex illarum distinctione virtutes quoq; intellectuales distinguenda erunt, & sic illarum subjectum aperiendum.

109. Animæ igitur facultatem λόγον ἔχουσαν νοητικῶς, ratione proprie in-

præ instructam, duas in se facultates ratione præditas (ut ex diversitate
verum percipiendarum probatur) continere assumimus: unam, ἢ θεω-
ρητικὴν τὴν τοιαύτην τῶν ὄντων, ὧν αἱ ἀρχαὶ μὴ ἐνδέχονται ἄλλως
εἶναι i. e. quā contemplamur ea, quorum principia aliter se habere
non possunt, quæ θεωρητικὴν scientifica dicitur: alteram, ἢ τὴν ἐνδε-
χόμενην i. e. quā illa perspicimus, quæ hoc vel illo modo evenire possunt,
quæ λογιστικὴν ratiocinans appellatur. Ubi sciendum, quod facultatum
habitus optimi sint earundem virtutes.

110. Utriusque facultatis animæ rationalis οἰκῶν ἔργον proprium mu-
nus & officium est inquisitio veritatis, tum in cognitione (quæ Theoretica
dicitur) tum in actione (quæ Practica nominatur) considerata. cap. 2.

111. Virtutes ergo intellectuales sunt habitus, quibus anima
nostra verum, vel affirmando, vel negando enunciat. Nume-
rantur autem pro rerum percipiendarum numero quinque: Ars, Scientia,
Prudentia, Sapientia, Mens. Scientia, sapientia & mentis subiectum
quod perficiunt, est facultas θεωρητικὴ: artis & prudentiæ facultas
λογιστικὴ. Scientia, mens & sapientia sunt habitus speculativi: Ars, &
prudentia practici.

112. Virtutes istæ propriè sic definiuntur. ἡ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ἐστὶν ἔξις
ἀποδεικτικὴ ἐξ ἀναγκαιῶν i. e. SCIENTIA est habitus (animi)
per quem ex necessariis propositionibus aliquid demonstrare
possumus. cap. 3.

113. ἡ ΤΕΧΝΗ ἐστὶς πρὸς μετὰ λόγον ἀληθὲς ποιητικὴ ἐστὶ i. e. ARS
est habitus quidam cum verâ ratione conjunctus ad efficiendum
opus aliquod valens cap. 4.

114. ἡ ΦΡΟΝΗΣΙΣ ἐστὶς ἐστὶν ἀληθὲς μετὰ λόγον ἀληθὲς πρα-
κτικὴ πρὸς τὰ ἀνθρώπων ἀγαθὰ καὶ κακὰ i. e. PRUDENTIA
est habitus cum verâ ratione agens & consulans ea, quæ ho-
mini (in totâ vitâ) vel bona vel mala sunt. cap. 5.

115. ὁ ΝΟΥΣ ἐστὶν ἔξις τῶν ἀρχῶν i. e. MENS (sic nominatur
habitus per ipsam animæ potentiam, cum nomen proprium non habeat)
est habitus circa principia. Intellige hic principia prima medio caren-
tiâ, & absq. medio cognita. cap. 6.

116. Isti habitus quatuor sunt simplices. Sequitur unus compositus qui
nominatur SAPIENTIA. ἡ ΣΟΦΙΑ ἐστὶν νῦν ἡ ἐπιστήμη τῶν ὑμεινωμένων

i. e. Sapiencia est mens & scientia (seu habitus ex mente & scientia compositus) rerum honoratissimarum (h. e. circa res optimas, principia scilicet & conclusiones ex principiis exstructas; ista enim per hunc habitum cognoscimus.) cap. 7. Ex his facile habituum istorum differentia colligitur.

117. Sed quia hic liber ob prudentiam præcipuè proponitur, circa ejus naturam, & sapientiæ prudentiæq; usum & dignitatem pauca adhuc trademus. Ad naturam, distinctiones ejus & officia pertinent. Distinctiones istæ sunt. Prudentia alia est *σοφία αὐτὸν καὶ ἑαυτῶν*, quâ sibi quisq; & uni prospicit: alia *σοφία πολλῶν*, quâ pluribus seu aliis quis prospicit. Ad hanc pertinent, prudentia Politica, quæ de Reipub. utilibus rectè deliberat; Oeconomica, facultas prospiciendi familiæ; Νομοθετικὴ facultas rectè ferendi & explicandi leges; Practica, facultas rectè administrandi civitatis negotia; καλῶς καὶ δικαίως, facultas rectè deliberandi de futuris Reip. vel faciendis, vel omittendis; Δικαστικὴ, facultas in factis justum ab injusto rectè dijudicandi. cap. 8.

118. In comparatione Prudentiæ, quæ est ad unum & seipsum, & ejus quæ est ad plures seu alios; Prudentia quæ est ad plures, verius & magis propriè prudentia nominari debet. cap. 9.

119. Officia (seu partes, seu comites) Prudentiæ sunt *Εὐβουλία*, *Συμβούσις*, *Γνώμη*. *Εὐβουλία* est rectitudo consultationis, quâ bonum finem, honestis mediis, et justo tempore, consequimur. cap. 10. *Συμβούσις* est habitus benè judicandi de illis, circa quæ Prudentia versatur. *Γνώμη* est viri æqui & boni judicium rectum. cap. 11. Ex his *Γνώμη*, *Συμβούσις*, Prudentiæ ac Mētis cōparatio instituitur. cap. 12.

120. Circa usum sapientiæ & prudentiæ nota, quod utraq; ad felicitatem humanam non solum utilis, sed etiam necessaria sit. Sapientia quidem ad felicitatem Theoreticam, in illâ enim Philosophi præcipuam hominū beatitudinem posuerunt: Prudentia ad felicitatem practicam; dum operationem ad rectam intentionem (seu finem) à virtute morali rectè expetitam dirigit, & in eâ media invenit, & perpetuò cum virtute morali conjuncta est. Circa dignitatem sapientiæ & prudentiæ nota, quod Prudentia non imperet Sapientiæ, sed proistat, ut in civitate floreat, & à civibus excolatur: quodq; ἀρχιτεκτονικὴ dicatur respectu imperiū illius, quo, quid in actionibus virtutum moralium vel faciendum, vel omittendum sit, præcipit. cap. 13.

LIBER

LIBER SEPTIMUS.

121. De perfectis habitibus, virtutibus scilicet tum moralibus, tum intellectualibus hucusq; diximus: deinceps huius libri septimi primis 11. capp. pauca de summâ perfectione virtutis & vitii, & utriusq; imperfectione dicemus.

122. Summa perfectio virtutis dicitur Heroica virtus; vitii Feritas. HEROICA VIRTUS (seu divina) est habitus *ἡρώδης* supra nos, seu in excellentiâ virtutis collocatus: quâ qui ornati sunt, *θεοὶ ἀνδρες* potius, quàm homines sunt iudicandi: at raro reperiuntur. FERITAS est habitus, quo quis aliis malitiâ antecellit, & feris similis redditur. cap. 1.

123. Imperfectio virtutis consistit in duobus laudabilibus, Continentiâ & Tolerantiâ; vitii, in duobus vituperabilibus Incontinentiâ & Mollitiâ. Nominantur *ἀσέβεις* Dispositiones, seu habitus imperfecti; eo quod in illis non sit plenus facultatum animæ consensus, sed pugna quædam rationis & appetitus.

124. De illis habitibus sex opiniones Veterum numerantur cap. 2. Et tum ex aliorum; tum ex propriâ sententiâ modeste examinantur. cap. 3. Quia autem latè apud Aristotelem de istis dispositionibus per aliquot sequentia capita, ad eorum naturam explicandam, & ad uberiores opinionum veterum examinationem, proponuntur, nos tantum brevitate voce, institutiq; nostri lege moti, omnia illa quasi brevibus hisce Aphorismis explicamus.

125. 1. CONTINENTIA est dispositio bona, quâ cupiditates pravae imperio rationis invitæ subijciuntur. INCONTINENTIA est dispositio mala, quâ contra rationem à pravis cupiditatibus aliquo modo nolentes ad peccandum pertrahimur. TOLERANTIA est, quâ dolores ob voluptatum privationem, resistendo illis, perferimus. MOLLITIES, quâ dolores illos non perferimus.

126. 2. Incontinens partim sciens, quatenus appetitum sequitur; partim ignorans, quatenus ratio ab appetitu superatur, peccat. ubi nota, quod scientia illa in incontinente improprie tantum scientia dicatur. cap. 4. & 5. 3. Objectum continentiae & incontinentiae sunt voluptates corporis perceptae ex alimento & Venere: Objectum tolerantiae & mollitiei sunt dolores. 4. Incontinentia duplex est, *ἀσέβεια*, quæ in voluptatibus dictis modum excedit, & *κατὰ τὴν ἡρώδην ἀσέβεια*, cū dicimus aliquem incōtinētē iræ, vindictæ, honoris. cap. 6. 5. Incontinentia voluptatis peior est, quàm incontinentia iræ.

6. Vitium

6. Vitium propriè sic appellatum est nocentius & majus malum respectu
 εὐκαίρειος & doli, quàm feritas, licet hæc sit malum horribilius cap. 7.
 127. 7. Ex his, & ipso textu, continentia, tolerantia, & temperan-
 tia, & contrariorum habituum convenientiam & differentiam colligere
 licet. cap. 8. 8. Intemperans est pejor incontinens. cap. 9. 9. Continens
 per se in verâ opinione permanet, per accidens in falsâ: incontinens per
 se à verâ opinione discedit, per accidens à falsâ. cap. 10. 10. Extrema.
 Continentia est inter dispositionem innominatam, quâ minus, quàm
 debemus, corporis voluptates amplectimur, & inter incontinentiam Me-
 dium. Sed ob ἀναρπείαν defectus, & excessus & defectus nomine in-
 continentia notantur. Tolerantia est medium inter mollitiem & aliam
 dispositionem ἀναισθησίαν, quibus doloribus vel magis, vel minus succumbi-
 mus. 11. Incontinens non est prudens. cap. 11.
 128. Objectum seu subjecta materies illarum dispositionum (præ-
 cipuè continentia & incontinentia) etsi cap. 6. breviter indicata est, ta-
 men sequentibus capitibus pluribus investigatur; quorum hæc est summa.
 1. Quidam inter veteres dicebant nullam voluptatem esse bonum. 2. qui-
 dam statuebant, quasdam voluptates bonas, plurimas malas esse. 3. qui-
 dam arbitrabantur, voluptatem felicitati nec adjunctam, nec adjun-
 dam esse. Has suas opiniones rationibus aliquot defendebant. cap. 12.
 quatum examen proponitur; & indicatur, distinguendum esse inter vo-
 luptatem simpliciter & non simpliciter bonam, & veram: voluptatemq;
 simpliciter bonam non esse generationem sensibilem ad naturam. cap. 13.
 129. Deinde probatur, quod voluptas aliqua bona sit. Additur, quod
 voluptates corporeæ, verè voluptates non sint nominandæ, quodq; simpli-
 citer non sint bonæ, sed κατὰ τὴν. cap. 14. Hinc causæ inferuntur, qua-
 re homines eas tam impensè prosequantur: & corollarii loco dicitur, quod
 voluptates animi corporis voluptatibus sint præstantiores. Sed conclu-
 mus ex Aristotelis sententiâ, quod continentia, & incontinentia circa vo-
 luptates corporeas (gulæ & Veneris) versentur, quodq; in his juxta rationē,
 victo appetitu, continentia modum teneat, incontinentia juxta appetitū, ra-
 tione suppressâ, seu παρὰ τὸν ἀεὶ καίρειον, modum negligat. cap. 15.

LIBER OCTAVUS.

130. Medium, per quod ad finem seu felicitatem humanam perveni-
 tur, propositum est: Sequuntur Adjuncta felicitatis illius, Amicitia
 & vo-

& voluptas. Et primum AMICITIA; quæ omni tempore & quolibet statu ad vitam aptè degendam maximè est necessaria. cap. 1.

131. De hac apud veteres Philosophos prolixa erat controversia, quam hoc loco relinquimus: breviter tantum amicitia definitionem, species seu divisiones, quæ inter quales sit, specierum comparisonem, quæ in societatibus consistat, quæ querelæ in eâ oriantur, quæ componantur, & alia maximè utilia proposituri. Definitio est. ἡ ΦΙΛΙΑ (proprie sic dicta) ἐστὶν ἑνωσις ἐν ἀνταπεπρωμένῳ μὴ λαοφάνεσσι i. e. Amicitia est benevolentia (voce hac generaliter acceptâ) mutua, non latens.

132. Objectum est τὸ φιλητὸν: & est triplex, καλὸν, ἡδὺ, χρήσιμον. cap. 2. Ita sunt tres amicitia species his tribus amabilibus respondentēs, Honesta, Jucunda, Utilis: quibus definitio illa competit; plenè tamen primæ, aliquo modo secundæ & tertiæ. Prima est verè & κυρίως amicitia; secunda & tertia κατ' ὁμοίωσιν.

133. Honesta est inter illos, qui se ipsos, non ob aliud, sed propter se & ob virtutem amant. Utilis & Jucunda inter illos, qui se mutuo amant, non propter se, sed quia boni aliquid alteri ab altero proficiunt: illius enim mensura est utilitas, hujus jucunditas. Utilis inter senes & juvenes utilitatem suam querentes maximè locum habet: jucunda inter juvenes κατὰ πᾶσι vitam degentes. cap. 3. Honesta inter bonos fleret: & est diuturna, & stabilis, ob firmam & stabilem causam, virtutem scilicet. Est etiam rara. cap. 4.

134. Species amicitia, si inter se contulerimus; similitudinem & dissimilitudinem in quibusdam eas habere experiemur: similitudinem, quia omnes jucunditatem & utilitatem, quamvis nec parem, nec eandem, inter se habent: & quia sunt permanentes, licet non aqua firmitudine. Dissimilitudinem, quia utilis & jucunda inter quosvis reperiuntur: honesta tantum inter bonos: quia illæ calumnias admittunt, hæc ἀδιάκλητος est. cap. 5. quia illæ κατὰ συμβεβηκός amicitia sunt; hæc ἀπλῶς. cap. 6.

135. Quod si comparatio tantum inter amicitiam utilem & jucundam instituat, & quæ ex illis duabus magis amicitia sit appellanda, queratur. R. quod jucunda, cum sit veræ similior, in eâ τὸ ἐλεγεριον magis eluceat. cap. 7.

136. Præterea amicitia, respectu dignitatis personarum amicitiam

E

citiam

citiam contrahentium, alia est ἐν ἰσότητι; quæ est inter personas conditione & dignitate inter se æquales, sibiq; mutuo æqualia præstantes officia: alia ἐν ὑπεροχῇ; quæ est inter personas inæquales, & vel dignitate, vel potentiâ, vel ætate, vel autoritate, vel aliâ quâdam conditione inter se differentes. In illâ analogia consideratur Arithmetica: nam æqualitate κατὰ ποσὶν paria paribus & æqualia æqualibus compensantur. In hac cum sint inæquales personæ, & Φιλότης nihil aliud sit, quàm ἰσότης, observanda est æqualitas κατὰ ἀξίαν, quæ analogiâ Geometricâ, ratione personarum habitâ, cuiuslibet pro merito tribuitur. cap. 8.

137. Hic de amicitie vi ἀποβία movetur; an illa potius in amare, an verò in amari consistat? R. in amare, quod ex viatrum erga liberos amore, cap. 9. & hominum laude, quâ amantes magis quàm amati ornantur, colligere licet. cap. 10.

138. Jam in omni communione seu societate Amicitia est. Unde quot sunt species societatis, tot quoque sunt species amicitie cap. 11. Quod ut aperit edoceatur, societates tam civiles, tum Oeconomice, veræ & falsæ enumerantur. cap. 12. Et quo modo qualisq; in singulis amicitia reperiatur, per accommodationem ostenditur; quodq; in societatibus rectis, ob justitiæ amorem florida, in mentientibus verò aut nulla, aut perexigua amicitia reperiatur. cap. 13.

139. Sed hic benè observandum, licet ita in societatibus amicitia consistat; aliam tamen magis Φύσιν, aliam κατὰ ὁμολογίαν constare. Ad hanc pertinet amicitia ἐταερχική; ad illam συγγενική, quæ est inter cognatos; & sub se comprehendit πατερικὴν, quâ pater & filius se mutuo amant; γαμικὴν, quâ maritus & uxor inter se copulantur; ἀδελφικὴν, quæ inter fratres locum habet. Hic latius explicantur. Cap. 14.

140. In omnibus amicitie speciebus diligenter videndum, ut quantum unicuique debetur, id ei κατὰ ἀναλογίαν tribuatur. Quod cum non fit, in illis statim querelæ oriuntur: & ut plurimum quidem in amicitia ἐν ἰσότητι uili, cum beneficio affectus non tantum retri-
luit, quantum beneficio efficiens sperat se vicissim accepturum: raro in iucundâ; rarissimè in honestâ. His querelis occurritur,
si ab ini.

si ab initio statim attendatur, quo animo & fine beneficium offeratur, & quæ recompensatio desideretur; deinde æstimato beneficio retributio pro offerentis animo & beneficii magnitudine vel pari, vel majori, non minori mensurâ instituat. cap. 15.

141. In amicitia quoque, cum ἀρετῆς querelæ oriuntur: uterque enim, superior scilicet & inferior, sibi plus tribui postulat, quàm ei ab altero tribuitur. Istæ querelæ componuntur, si unicuique, quod ei debetur, κατὰ ἀξίαν tribuatur: superiori nempe pro virtute, honor & observantia: pro beneficiis, labor & officia: inferiori pro honore & officio, pecunia ad sublevandam ejus inopiam. cap. 16.

LIBER NONUS.

142. In hoc libro continuatur tractatio de Amicitia, & circa illam duodecim questiones præcipuè enodantur: quarum explicationem tantum duodecim numeris distinctam proponemus.

143. 1. De amicitia ἀπομοιρῶν dissimilis conservatione. Hæc conservatur, si in compensandis beneficiis & officiis servetur ἀναλογία Geometrica, quâ inequalia ad æqualitatem aliquam rediguntur. Analogia illa si negligatur, querelæ existunt. Componuntur, si quamprimum beneficiis & officiis ab amico præstitis, vel pari, vel majori retributione respondeatur. Ut autem retributio ista justa sit, beneficia accepta rectè æstimanda sunt. Æstimatio hæc accipienti potius, quàm danti permittenda est, sive dans beneficii obtulerit ex merâ benevolentia & liberalitate; sive certâ retributionis, at non quanti, (nam cum ex pacto quid & quantum retribuendum sit, definitum est, tantum retribuendum) conditione & determinatione. cap. 1.

144. 2. In officiis ad conservationem amicitia spectantibus non eadem omnibus, sed singulis κατὰ εἰς καὶ κατὰ ἀπομόριον propria & accommodata sunt tribuenda; ita ut ratio dignitatis & conditionis personarum habeatur. Hic tria corollaria notabis. 1. Quod patri in omnibus non sit obtemperandum. 2. Quod plerumque amico potius, ut creditoris rationem habenti, quàm viro bono sit inserviendum. 3. Quod ut plurimum benefactori potius, quàm amico (qui non exhibuit beneficia) gratia sit referenda. Sed in his non datur exacta explicatio. cap. 2.

E c

145. 3. De

145. 3. De amicitiae dissolutione. Amicitiam utilem & jucundam dissolvere licet 1. cum amicus nullam vel utilitatem, vel voluptatem amplius adfert. 2. Cum amicum fucatum seu simulatam coluisse nobiscum amicitiam animadvertimus. Honestam solvere licet. 1. Cum alter amicus virtutis se dedit, nec ullam vult admittere ἐπαινόφρων. 2. Cum amicus virtute honestusq; studiis excellentior evasit; tum enim ob summam inaequalitatem amicus (verè & propriè) diutius non permanet. Ibi amicus planè negligendus. Hic ob priorem amicitiam inferioris ratio datâ occasione aliquo modo habenda. cap. 3.

146. 4. De fonte officiorum, quæ ab amicis in amicos solent conferri. Hæc est ea dilectio, quæ unicuiq; bono est erga seipsum. Omnia enim illa huic dilectioni primum insunt, quæ aliàs veræ amicitiae adscribuntur; ut amico benè velle, unâ cum illo vel letari vel dolere. Sic vir bonus secum primum vivit; deinde, quia amicus est ἀλλὰ τὸ αὐτῶς, cum amico. cap. 4.

147. 5. De benevolentia specialiter sic dictâ. Græcè est εὐνοία. Hæc neq; est propriè Φίλησις amatio, neq; Φιλία; sed dici potest amicitiae principium: at non utilis, non jucundæ, sed honestæ, ut progressu temporis, accedente consuetudine, in hanc transire possit. cap. 5.

148. 6. De ὁμοφροσύνη concordia. Hæc non est idem, quod ὁμοδοξία, quæ etiam inter ignotos esse potest; sed versatur circa res agendas: & dici potest civilis amicitia, vel consensus inter viros tantum bonos (qui maximè & firmiter secum & cum aliis concordiam colunt.) de rebus gravibus, utilibus, & pertinentibus ad publicam privatamve concordiam consentium utilitatem. cap. 6.

149. 7. De εὐεργεσία Beneficentiâ. Per hanc. h. e. re ipsâ & factû amico voluntatem nostram palam declaramus. Ubi corollarii loco proponitur, quod benefactor eum, cui beneficia exhibuit, vehementius amet, quàm is, qui beneficio affectus est, benefactorem: tum quia ipsius quasi opus est; tum quia magno quasi labore beneficia in eum contulit. Aliæ causæ in textu. cap. 7.

150. 8. De Φιλαντία. Hoc vocabulo & vulgus, & sapientes utuntur. ut vulgus utitur, non competit viro bono. ut sapientes utuntur, competit. Vulgus eos vocat Φιλῶντες, qui honoribus experientiis, voluptariis corporeis nimium fruendis dediti sunt. quis tales non culpaverit?

Sic ergo

Sic ergo nemo debet esse φίλος. Sapiētes eos nominant φίλους, qui bonis animi student & rationem suam ad optima quæq; ducentem, sequuntur. quis tales non laudaverit? sic ergo φίλος esse licet. cap. 8.

151. 9. De felicis & beati amicis. Felix cum ad bene vivendum non tantum interna, sed externa quoq; bona requirat, amicos etiam, non utiles, non jucundos, sed honestos requirit, ut illis beneficiat, in illis Virtutes suas contempletur, cum illis in virtutum exercitio jucundè vivat.

cap. 9.

152. 10. De πολλοί. In nullâ amicitia nimis multi amici nobis adsciscendi sunt: sed certi mediocris & convenienti numero descripti; ut illis commodè inservire possimus, et illi nullū nobis impedimentum adferant. In honestâ autem amicitia, exactissime loquendo, tantum duo esse possunt: alias plures. cap. 10.

153. 11. De tempore, quo potissimum amicis indigemus. In secundis & adversis quidem amicis opus est: sed in adversis maxime. In illis eorum praesentia semper jucunda est: in his aliquo modo etiam molesta. At hic observandum est. 1. In amicis amicos vocantibus: quod in rebus secundis amici statim vocandi sint, ut felicitatis nostrae fiant participes; in adversis tardius, & tum tandem, cum exiguo suo incommodo plurimum nobis commodare possunt. 2. In amicis amicos convenientibus: quod in adversis maturè sint conveniendi, neq; expectandum, donec ab illis vocemur: in secundis gratulandi aut juvandi gratia promptè & continuo sunt accedendi: tardè verò accipiendi beneficii alicujus causa. cap. 11.

154. 12. De conversatione amicorum. Τὸ σύν simul vivere maxime requiritur in amicitia, (honestâ) cum sit societas quaedam, quæ requirit conversationem. Hac colitur & conservatur amicitia. Malorum igitur amicitia, ut mala, vitanda: bonorum, ut bona, expetenda est. cap. 12.

LIBER DECIMUS.

155. De primo Adjuncto felicitatis Amicitia scilicet diximus. Jam pauca dicemus de altero Adjuncto VOLUPTATE scilicet.

156. Voluptatem ἀδολέως acceptam, quidam summum bonum esse serio statuebant: quidam verò magnum malum, seu non bonum: non quod ita sentirent, sed ut homines à voluptatibus deterrent. Hi, quia

E 3

juxta

juxta doctrinam non vivebant, neminem quoque movebant. Illi non distinguebant. cap. 1.

157. Eudoxus docebat, esse summum bonum: cujus rationes proponuntur & examinantur. Proponuntur etiam & perpenduntur rationes pro secundâ sententiâ, quæ dicebat, non esse bonum, allatæ. Summa est, quod neutra sententia possit approbari, cum non distinguat inter voluptates; & prior insuper essentiam felicitatis cum adjuncto confundat. cap. 2.

158. Nos, illis omisso, his aphorismis veram de verâ voluptate sententiam sic explicamus. 1. Quemadmodum ὁρεσις fit: ita etiam voluntas. Non igitur propriè motus est. cap. 3. 2. Sic definitur. ΗΑΟΝΗ ΕΣΤΙ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΤΕΛΕΩΣΙΣ. i. e. VOLUPTAS est operationis perfectio (vel perfectæ operationis signum & adjunctum) h. e. perficit ipsam operationem, verum ἔχ' ὡς ἡ ἐξ ἑνοπείας ἔχει habitus insitus, sed ὡς ὁπρὶν γινώσκον ἢ τέλει ut subsequens quidam finis, ut pulchritudo florentem ætatem. Ubi notandum, quod ἐνέργεια debeat esse ἀνεμπόδιος. cap. 4.

159. 3. Voluptates inter se specie differunt, ut ex operationum diversitate, probitate, vel improbitate, puritate & impuritate, & ex diversis subjectis faciliè probatur. Aliæ autem (ut reliquas omittamus) sunt bestiales, aliæ humane. Illæ huc non spectant. Humanarum aliæ sunt corporis, aliæ animi; aliæ probæ, aliæ improbæ: neque corporis, neque improbæ hic considerantur; sed probæ animi.

160. 4. Probæ & honestæ voluptates sunt, quas ὁ ἀγαθὸς vir bonus sequitur & probat: hic enim uniuscujusque rei est optima mensura certaque regula. Vir bonus verò nullam voluptatem probat, nisi bonam & veram. 5. Inter voluptates quoque bonas gradus sunt, aliæ enim aliis præstantiores, quomodo operationes. 6. Κυρίως voluptates hominis sunt, quæ felicitati humane, vel speculativa, vel practica, perpetuò annexæ sunt. cap. 5.

161. Tandem, quemadmodum à fine incepimus, ita quoque in fine vicissim desinemus; & ita præsens ἐργασία κυκλεῖσθαι quodammodo erit.

162. Finis seu Felicitas humana, quod ex lib. 1. repetendum, non est nudus habitus, sed operatio per se expetenda, non à ludo & joco, sed à virtute, & à re seriâ & honestâ, perfectâ. cap. 6.

163. Est

163. Est duplex, THEORETICA & PRACTICA. Theoretica virtutis præstantissimæ Sapientiæ sc. operatione describitur. Est in optimâ & excellentissimâ hominis parte, mente nimirum. Est maximè continua, jucunda. cap. 7.

164. Felicitas Theoretica est felicitas θεωρίας καὶ νοήσεως; Practica actionibus secundum virtutes morales descripta θεωρητικῶς. Illa ergo præstantior & superior: hæc minus præstans & inferior. illa enim divina; hæc humana magis: illa magis αὐτάρκεια, hæc minus. cap. 8.

165. Hic observandum, cum utraq; felicitas in homine consideretur; quod & felix Theoreticus & Practicus bonis externis indigeat: Theoreticus quidem necessariis ad vitæ conservationem & paucioribus: Practicus pluribus, at non ἐν ὁμολογίᾳ, ne in operationibus suis per ea impediat, sed & necessariis ad corporis sustentationem, & illis, quibus possit suas honestas actiones ornare & declarare, amicis beneficia exhibere. Sed de his satis. cap. 9.

166. Ultimo capite Νῆκυος & instituitur, sinceris instructus adhortationibus, ut illi, qui ad felicitatem illam practicam (de quâ hic præcipue agitur) pervenire cupiunt, non tantum præcepta ante tradita cognoscant, sed juxta ea quoq; actiones suas dirigant: & sic VIRI BONI evadant.

167. Additur insuper, cum hominis natura varia sit & mutabilis, sola hæc præcepta non sufficere ad virum bonum constituendum, sed requiri insuper naturam, (quæ a divinâ causâ homini donatur) consuetudinē, (bonam) institutionem seu educationem bonam vel publicam vel privatam, publicam maximè: hanc in singulis Rebuspub. legibus describendam esse: ad has ferendas requiri Νῆκυος μὲν νόμοις καὶ ἐν τῇ ἐκείνου ἐκείνου ἀρχῇ in cognitione rerum agendarum catholica consistentem; & libris Politicorum tradendam. cap. 10.

168. Ita præsentem libr. 10. Ethic. Nico. σὺν ὁμοῖς, capitibus thesi 5. nominati, comprehensam, absolvimus, & ad propositi nostri scopum pervenimus.

Loci sequentes, ut distincti sunt, inter se non pugnant.

I.

1. Nicom. 11. Posterorum casus ad mortuos pertinent:
3. Nicom 9. Mortuo neq; bonum, neq; malum reliquum est.

II.

1. Nic. 11. Solon non rectè dicebat, neminè in hac vitâ nominari debere felicem.
10. Nic. 9. Solon fort. asè non malè pronuntiabat eos felices, qui mediocriter bonis externis instructi fuerant, pulcherrimas res egerunt, modestèq; vixerunt.

A. I. I.

III.

2. Nico. 1. Virtus non est πῦθος.
3. Nico. 1. Virtus est οὐδὲ πῦθος.

IV.

2. Nico. 9. Magni negotii est medium consequi.
Ibidem. Sic facillimè medium consequemur.

V.

3. Nico. 5. Consultatio est in rebus agendis.
Ibidem. Consultatio in artibus locum habet.

VI.

3. Nico. 5. Consultatio in scientiis exquisitis locum non habet.
Ibidem. Consultatio in scientiis locum habet.

Queritur

I. Circa Ethicæ usum & ordinem.

1. An Ethica sit fons Jurisprudentiæ & honestarum legum?
2. An ad Poëtarum & aliorum Philologorum scripta explicanda, intelligenda, Ethicæ cognitio necessaria sit?
3. An Ethica unum tantum hominem privatum instituat?
4. De ordine, quo conscribenda sit Ethica, inter Philosophos hodiè diversæ sunt sententiæ, quibusdam dicentibus eam ordine analytico & synthetico conscribi posse: quibusdam verò asserentibus, eam ordine analytico proponi tantum debere: quorum sententia potius sit probanda?

II. Circa honores.

1. An indignis honorem expetere liceat?
2. An honore indignos justè liceat afficere?
3. An indigni, cum honore afficiuntur, vero honore afficiantur?
4. Quo ordine quatuor illarum facultatum (Theologicæ, Juridicæ, Medicæ, & Philosophicæ) cultores in honoris theatro sint collocandi?

III. Circa voluptatem.

1. An Aristoteles humanam felicitatem voluptatem esse voluerit?
2. An vulgata Epicuri (& Eudoxi) de voluptate sententia sine dubitatione sit recipienda?
3. An vituperia voluptatis omnem voluptatem improbent?
4. An Stoici voluptatem rectè τῶς ἀδελφούς rebus neutris (i. e. quæ neq. profunt, neq. obsunt) annumerarint?

F I N I S

III.

Virtus non est πᾶσις.

Virtus est ὡς πᾶσις.

IV.

Magni negotii est medium consequi.

Sic facillimè medium consequemur,

V.

Consultatio est in rebus agendis.

Consultatio in artibus locum habet.

VI.

Consultatio in scientiis exquisitis locum non habet.

Consultatio in scientiis locum habet.

Quæritur

. Circa Ethicæ usum & ordinem.

ica sit fons Jurisprudentiæ & honestarum legum?

Poëtarum & aliorum Philologorum scripta explicanda,

ica cognitio necessaria sit?

ica unum tantum hominem privatum instituat?

line, quo conscribenda sit Ethica, inter Philosophos hodiè

rentiæ, quibusdam dicentibus eam ordine analytico & syn-

posse: quibusdam verò asserentibus, eam ordine analytico

ebere: quorum sententia potius sit probanda?

I I. Circa honores.

ignis honorem expetere liceat?

nore indignos justè liceat afficere?

gni, cum honore afficiuntur, vero honore afficiantur?

dine quatuor illarum facultatum (Theologica, Juridica,

ophica) cultores in honoris theatro sint collocandi?

I I I. Circa voluptatem.

oteles humanam felicitatem voluptatem esse voluerit?

ata Epicuri (& Eudoxi) de voluptate sententia sine da-

pienda?

peria voluptatis omnem voluptatem improbent?

ici voluptatem rectè τοῖς ἀδελφοῖς rebus neutris (i. e.

q, profunt, neq, obsunt) annumerarint?

F I N I S

